

II. ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2016.65.4>
УДК 504.06

О. Гавриленко, канд. геогр. наук, доц.,
Є. Циганок, студент-магістр
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОНФЛІКТИ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ ВЕЛИКИХ МІСТ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ

Досліджено основні геоекологічні проблеми функціонування природоохоронних територій у межах великих міст та причини їхнього виникнення на прикладі регіонального ландшафтного парку (РЛП) "Лиса гора" у Києві. Проаналізовано чинники погіршення екологічного стану і деградації ландшафтних комплексів на території парку. Розроблено картосхему основних конфліктів природокористування в межах РЛП "Лиса гора". Запропоновано комплекс запобіжних і відновлювальних заходів щодо мінімізації наявних конфліктів та оптимізації функціонування установ ПЗФ в урбанізованому середовищі.

Ключові слова: регіональний ландшафтний парк, червонокнижні види, природоохоронна територія, деградація фітоценозів, заповідне ядро.

Постановка проблеми. Регіональні ландшафтні парки (РЛП) є дуже важливою ланкою в мережі об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ), адже, окрім збереження ландшафтного і біологічного різноманіття, на них покладений чималий перелік функцій – рекреаційна, еколого-виховна, науково-освітня, естетична, сакральна, збереження історико-культурної спадщини тощо. До того ж, деякі РЛП України розташовані у центрі міст ("Знесіння" у Львові, "Лиса гора" у Києві), що обумовлює їхню участь у нормальному функціонуванні міського середовища, зокрема очищення повітряного басейну, поліпшення мікроклімату, зниження рівня міського шуму, сприяння активному, якісному відпочинку мешканців міста та поліпшенню їхнього фізіологічного, психологічного і емоційного стану. Однак подібна поліфункціональність певної категорії земель є запорукою надмірного антропогенного навантаження на ці території. Регіональні ландшафтні парки не є винятком – низка геоекологічних проблем є суттєвою перешкодою на шляху до виконання ними своїх основних функцій. Виявлення, ідентифікація та подальше розв'язання нагальних проблем ландшафтних парків є актуальним питанням не лише з огляду на формування національної екологічної мережі України та реалізацію Всеєвропейської стратегії збереження біотичного і ландшафтного різноманіття, але й просто через те, що у подальшому можна втратити цінні ділянки назавжди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше ідею регіональних природних парків як нову форму територіальної охорони висвітлили в своїх працях К. Геренчук та С. Стойко (1976). Питаннями організації регіональних ландшафтних парків займалася також група авторів на чолі з Т. Андрієнко (1996), а вже в 2004 р. – нормативно-правовим забезпеченням та розвитком діяльності цих парків. Л. Царик при оптимізації природоохоронної системи Поділля велику увагу приділяє регіональним ландшафтним паркам і наголошує на збільшенні їхньої кількості, оскільки саме РЛП є одним з основних екомережевих вузлів регіонального рівня (2009).

Праць, що висвітлюють проблеми управління, функціонування і сталого розвитку об'єктів ПЗФ в межах урбанізованих територій України, загалом небагато через складність і новизну проблематики. Переважно вони стосуються питань збереження заповідних ландшафтів як місць масового відпочинку [2-4] або посилення охорони їхніх окремих компонентів [1]. Серед них заслуговує на увагу, наприклад, аналіз міського ПЗФ як складової частини природної спадщини міста Львова [7]. Проблема функціонування і збалансованого розвитку регіонального ландшафтного парку "Знесіння" присвячена праця [6].

Невирішені частини проблеми. У численних наукових працях та дослідженнях висвітлюються переважно проблеми не геоекологічного, а адміністративно-правового чи управлінського характеру, спричинені переважно неналежним фінансовим і матеріально-технічним забезпеченням установ ПЗФ. До того ж, ніхто практично не переймається питаннями скасування окремих територій ПЗФ і тим, що такі рішення часто приймалися і приймаються з чималими порушеннями. До виникнення низки проблем, пов'язаних з недотриманням природоохоронного режиму заповідних територій, призводить відсутність належної інформації щодо переліку найбільш розповсюджених порушень, зокрема через нерегульовану рекреацію, внаслідок чого активізуються небезпечні процеси, деградують найцінніші фітоценози тощо.

Постановка завдання. Виходячи з невирішених частин проблеми, головним завданням є на прикладі репрезентативної природоохоронної території – РЛП "Лиса гора" у м. Києві – ідентифікувати геоекологічні проблеми заповідних територій, проаналізувати чинники, які їх обумовлюють, а також запропонувати комплекс запобіжних і відновлювальних заходів щодо мінімізації наявних конфліктів природокористування та оптимізації функціонування об'єктів ПЗФ в урбанізованому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регіональні ландшафтні парки (РЛП) – окрема категорія природоохоронних територій (ПОТ) України, регіональна ланка у складній ієрархії охорони природи. Питання створення мережі РЛП в країні як нової форми територіальної охорони природи обговорювалися ще з 1960-х років, а функціонувати вони розпочали від 16 червня 1992 р. [15]. В умовах сучасного міста чітка диференціація міських територій за типом функціонального призначення практично неможлива через тісне переплітання різноманітних функцій. Головним завданням формування планувальної структури є оптимальне взаємне розміщення основних функціональних зон міста – місць праці, проживання і відпочинку. При цьому належна увага має приділятися зручному для жителів просторовому сполученню житлової зони і місць масового відпочинку; створенню системи магістральних зв'язків між різними зонами міста; узгодженості планувальної структурної міста з його архітектурно-просторовою композицією на основі використання природних особливостей ландшафтів.

Природна цінність ПОТ визначається рівнем біологічного різноманіття, ендемізму та наявності рідкісних видів, яким загрожує зникнення чи вимирання. Для ефективного функціонування ПОТ в умовах урбанізованого оточення важливо дослідити та обґрунтувати всі

можливі загрози і чинники, які негативно впливають або ймовірно зможуть впливати на її подальше функціонування. На ефективність планування та управління РЛП в Україні негативно впливає низка гетерогенних чинників і загроз, які спричиняють погіршення геоекологічного стану не лише території парків, але й прилеглих ділянок. Під такими чинниками розуміють сили, діяльність чи події, які вже шкідливо вплинули на цілісність природоохоронної території (наприклад, зменшили показники біорізноманіття). Негативні чинники включають як легальну, так і нелегальну діяльність, і можуть бути наслідком прямих чи опосередкованих впливів діяльності. Загрози – це потенційні чи неминучі негативні дії, за яких шкідливий вплив може відбутися чи буде відбуватися у майбутньому [12]. Негативні чинники та загрози, притаманні регіональним ландшафтним паркам, можна звести до наступних:

- недосконала нормативно-правова база з недостатнім охопленням об'єктів правового регулювання;
- недостатнє фінансування та невизначеність у питаннях підпорядкування РЛП;
- нецільове використання території РЛП;
- надмірне рекреаційне навантаження і, як наслідок – недотримання заповідного режиму території;
- відсутність служб охорони території РЛП та, відповідно, забезпечення належного контролю за функціонуванням установи;
- негативний вплив транспортної мережі як чинника хімічного і шумового забруднення;
- проникнення інвазійних видів;
- відсутність належної інформаційної політики щодо значення й цінності заповідних територій, наслідком чого стає порушення спеціального режиму території РЛП;
- відсутність співпраці та налагодженого діалогу між громадськими організаціями, місцевою владою та іншими владними структурами;
- низький рівень екологічної культури й свідомості громадян.

На прикладі РЛП "Лиса гора" розглянемо, як завдяки режиму регіонального ландшафтного парку охоплюються різноманітні фрагменти міського середовища у їхній взаємодії, що дає шанс збереження унікальної частини Києва, оскільки для такого типу парків, окрім охорони природного та історико-культурного довкілля, передбачена освітня і науково-пошукова функції, так само як створення умов для відпочинку і туризму.

До 1982 року ця ПОТ була законсервована та ізольована, а доступ населення – заборонений через розміщення військових складів Лисогірського форту та об'єктів, що глушили радіосигнали з країн "капіталістичного табору". Саме тому вдалося зберегти цінні зразки флори і фауни, які неможливо зустріти в інших місцях. Але за 30 років, як Лиса гора стала доступною для масового відвідування, територія зазнала значного антропогенного впливу, що негативно позначилося на рослинному і тваринному світі урочища, стані ландшафтних комплексів загалом. Крім того, урочище з усіх боків оточене житловими кварталами і автомобільними трасами, а тому практично ізольоване від інших лісових масивів. Рекреаційний потенціал даної території не задовольняє потреби такої великої кількості відвідувачів, урочище деградує внаслідок надмірного антропогенного пресингу.

Класичною першопричиною погіршення геоекологічного стану РЛП є недосконалість нормативно-правової бази. У законодавчому порядку чітко не визначені форми і види діяльності, дозволені в межах РЛП. Так, правове поле частково регулюється законами "Про екологічну мережу України" від 24.06.2004 р., "Про охорону культурної спадщини" від 08.06.2000 р., "Про охорону

навоколишнього природного середовища" від 25.06.1991 р., "Про природно-заповідний фонд України" від 16.06.1992 р. Але їхня підвідомча розпорощеність обумовлює дублювання і неузгодженість певних правових положень, а також сприяє неповному охопленню об'єктів правового регулювання, зокрема, ландшафтів як цілісних утворень. До того ж, у чинному законодавстві практично відсутня система адміністративного управління РЛП. Органи міністерства екології та природних ресурсів на місцях здійснюють лише контролюючу функцію, а органи місцевої влади не мають відділів, які можуть забезпечити професійне управління природоохоронними установами місцевого значення [6].

Урочище "Лиса гора" неодноразово змінювало свій правовий статус. 1982 р. було прийнято рішення про облаштування тут природо-ландшафтного парку – 118,75 га території урочища було визначено генеральним планом міста як природний парк ім. 1500-річчя м. Києва. Ним, як і рештою міських парків, опікувалося Управління зеленої зони Києва. Однак вже у 1994 р. рішенням Київської міської Ради від 17.02.94 №14 урочищу "Лиса гора" за клопотанням Київського еколого-культурного центру надано статус регіонального ландшафтного парку з площею в 137,1 га [11]. Проте вже за рік територія РЛП "Лиса гора" за розпорядженням Київської міської держадміністрації від 25.12.95 №352 увійшла до складу РЛП "Голосіївський" (підпорядкованого ККО "Київзеленбуд") без вилучення земельної ділянки у землекористувача.

Нарешті, 2003-го територію РЛП "Лиса гора" площею 119 га рішенням Київради було передано Національному історико-архітектурному музею "Київська фортеця", який нині має право користуватися цією землею. При цьому решта території – 18,1 га – опинилася поза музейним охоронним статусом, а це озеленені схили Лисої гори, вкриті грабовим лісом з реліктовими дубами, з боку вулиць Лисогірської та Лисогірський спуск, а також уздовж Західного каньйону однойменного Лисогірського струмка (Бусловського). Навіть ті ділянки, які у Генеральному плані розвитку м. Києва до 2020 р. прописані як зелені зони загального користування і мають перспективу приєднання до територій РЛП "Лиса Гора", було передано для будівництва та обслуговування житлових будинків, господарських будівель та споруд по вул. Байкальській, 19, 21, 23, 25 у Голосіївському районі м. Києва та видано державні акти на право приватної власності на землю громадянам України дорученням Київської міської ради від 19.04.2002 №635-5/795, від 12.02.2004 № 53/1263, від 27.11.2003 № 228/1102.

Згідно чинного законодавства України, керівництво парку має право лише складати акти і протоколи щодо порушення меж парку чи самовільну забудову і передавати їх у спеціалізовані служби, що контролюють забудову міста. Беручи до уваги постійні зміни правового статусу РЛП "Лиса гора" та кінцевого землекористувача, не дивно, що межі об'єкту і досі не винесені в натуру, а земельно-кадастрова документація – відсутня. Тому й гостро постає проблема належного фінансування і матеріально-технічного забезпечення, яке нерідко відсутнє взагалі. Зважаючи на те, що РЛП є об'єктами регіонального і місцевого підпорядкування, саме місцеві бюджети мають знаходити кошти на їхнє утримання, чого зазвичай не трапляється. Внаслідок чого створений для ведення природоохоронної і рекреаційної діяльності об'єкт не має чіткої стратегії розвитку і є малоефективним [14].

Саме через нестачу коштів на території РЛП "Лиса гора" відсутні інформаційні та охоронно-межові знаки, стаціонарні аншлаги. Додаткове фінансування могло б

забезпечити охорону території парку, спеціалізовані консерваційно-реставраційні роботи, спорудження майданчиків, обладнання маршрутів тощо. Також відсутні пам'ятки путівнику, інформаційні проспекти, листівки, які б мали роздаватися відвідувачам співробітниками музею "Київська фортеця" та знайомити їх з правилами поведінки під час перебування на території РЛП. Більша частина відвідувачів урочища взагалі не має уявлення про його заповідний статус, наявність червонокнижних видів рослин, які заборонено зривати, про унікальну цінність лучно-степових ділянок, які не можна витоптувати, тощо. Про це свідчать результати соціологічні анкетування киян під час їхнього перебування в РЛП "Лиса гора" [13].

Відсутність належної інформаційної політики щодо значення й цінності заповідної території у сукупності з браком коштів на службу охорони спеціального режиму урочища породжує низку проблем, пов'язаних з недотриманням природоохоронного режиму території. Зокрема, відвідування території урочища на приватному транспорті призводить до знищення рідкісних видів рослин, розполохування тварин, витоптування природної рослинності. Фіксуються навіть випадки заїзду автотранспорту безпосередньо на оборонні вали Лисогірського форту, що призвело до обвалу тунельних споруд. Самі ж схили Лисої гори розкопуються "чорними археологами" в пошуках потенційних археологічних знахідок (старовинних "скарбів" чи боеприпасів часів Другої світової війни).

Найбільшої шкоди природним геосистемам завдає витоптування та засмічення твердими побутовими відходами внаслідок масового відпочинку киян у святкові дні – на галявинах залишаються величезні купи сміття, що суттєво погіршує санітарний стан території. Окрім цього, розпалювання вогнищ часто стає причиною загибелі червонокнижних і рідкісних видів рослин, знищення степових ділянок гори та усього насінневого фонду, що зберігається на поверхні й у верхніх шарах ґрунту. Гинуть і комахи, які на різних стадіях розвитку перебувають у ґрунті, підстильці й траві. У дні проведення спортивних змагань активно використовується звуковідтворювальна техніка, що призводить до шумового забруднення території та розполохування фауни урочища. До речі, Бернська конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування у Європі (ст. 4, 6), ратифікована Україною, забороняє використовувати таку апаратуру в гніздовий період – з травня по липень [8]. Маршрути змагань зі спортивного орієнтування або екскурсій на квадроциклах часто прокладають найменш освоєними ділянками Лисої гори, внаслідок чого витоптуються найцінніші, збережені у природному стані ділянки урочища.

Останніми роками на території РЛП "Лиса гора" рольовики, толкєністи і реконструктори активно споруджують імпровізовані фортеці, вали, рови, окопи, вогневі точки, внаслідок чого нищиться рослинність, ґрунтовий покрив, хмиз. А після пейнтбольних турнірів на деревах лишається велика кількість різнокольорової фарби, яка не змивається дощем. Це призводить до втрати естетичної цінності широколистяно-лісових ландшафтів та ускладнює життя комахам і десяткам видів лишайників. Стовбури дерев також пошкоджуються учасниками альпіністських і спелеологічних гуртків, які монтують своє спорядження шляхом кріплення цвяхами до стовбурів. До того ж, усе це розлякує птахів, які у кронах влаштовують свої гнізда.

Окрім незаконного збору червонокнижних і рідкісних видів рослин, є загроза проникнення у флору Лисої гори невластивих їй чужорідних видів внаслідок порушення природного рослинного покриву, випалювання травостою, значного засмічення. Місця розведення вогнищ

стають плацдармом для розмноження бур'янів, які руйнують цілісність вихідного травостою. Наразі цей процес стрімко розвивається, і на території урочища та навколо нього вже сформувалися потужні центри розмноження інвазійних рослин. Процес посилюється нерегульованою рекреацією, що унеможлиблює жоден контроль за відвідуванням парку. В результаті прогресують ерозійні процеси, частішають випадки зсувів, деградують найцінніші лучні й широколистяні фітоценози.

Зафіксовані випадки нецільового використання заповідної території, зокрема скидання сміття у нижню течію Бусловського струмка розміщеною там ділянкою "Київводоканалу" під виглядом укріплення дамби, масові вирубки дерев у стародавньому гирлі Либіді для прокладання залізничної гілки розв'язки Видубицького транспортного вузла [5]. Взимку відбувається деградація прибережної захисної смуги гирла Либіді й забруднення вод річки внаслідок складування зібраного з вулиць Києва снігу міськими службами з благоустрою та комунальниками. Разом зі снігом потрапляє величезна кількість сміття, бруду і солей, що змінюють геохімічний режим території.

Районні служби Комунального підприємства з утримання зелених насаджень "Київзеленбуд" організували на північних схилах урочища полігон для спалювання відходів санітарних рубок. З метою підтримання вогню вони систематично підкидують до вогнища використані автомобільні скати, що призводить до суттєвого забруднення атмосферного повітря. Були зафіксовані також випадки скидання будівельного сміття на схилах Лисої гори через небажання будівельних компаній сплачувати кошти за користування офіційними звалищами. Неприпустимими є випробування на Лисій горі бронетранспортерів МВС України, після чого на степових ділянках урочища залишаються глибокі борозни.

Удосконалення розв'язки Видубицького автовокзалу і залізничного вузла збільшило забруднення атмосферного повітря автотранспортом, наслідком чого є деградація зелених насаджень парку та його рекреаційної цінності. Мешканці прилеглих житлових масивів самочинно захопили деякі ділянки степових ландшафтів урочища та заклали там несанкціоновані городи. Крім того, зафіксовані факти спорудження на Лисій горі приватних льохів. Язичники облаштували собі галявину, встановивши на ній чотири п'ятиметрових ідоли із зображеннями слов'янських богів, а також жертovníка. Щоправда, у квітні 2016 року невідомі спалили ці дерев'яні статуї [10]. Підозра пала на циганський табір, який з березня оселився на території РЛП "Лиса гора". Шанувальники лижного спорту здійснили вирубку лісових насаджень частини схилу та влаштували на ньому гірськолижну трасу, що стало причиною загибелі багатьох тварин, грибів і лишайників [9].

Упродовж весняних і літніх місяців 2014 р. значної шкоди природним комплексам парку і фортифікаційним спорудам було завдано велосипедистами. Зокрема, більше ніж удесятеро збільшено дорожню мережу, передусім за рахунок заповідної зони парку. Це призвело до знищення лісового підліску, верхнього шару ґрунту та оголення лесових товщ. Окрім того, в заповідній зоні протизаконно прокладено трасу для екстремального байкінгу. Траса знищила частину популяції червонокнижної орхідеї коручки чемерникової (*Epiractis helleborine*), частину популяції регіонально-рідкісного виду – воронця колосистого (*Actaea spicata*).

За допомогою інструментарію QGIS побудовано картосхему просторового розподілу основних конфліктів природокористування в межах РЛП "Лиса гора", що ілюструє просторове поширення геоекологічних проблем урочища (рис. 1).

Рис. 1. Конфлікти природокористування в межах РЛП "Лиса гора"

Висновки і перспективи досліджень. Створення несуперечливих міських структур і підвищення стійкості природи до антропогенних навантажень, характерних для урбанізованих ареалів, є важливим напрямом практичної реалізації природоохоронної діяльності. Це сприятиме узгодженню загальноміських і внутрішньозональних природоохоронних проблем, а також запобіганню тривалому перебуванню населення у дискомфортних умовах. Аналіз причин виникнення низки геоecологічних проблем, притаманних ПОТ у великих містах, на прикладі РЛП "Лиса гора", дозволяє зробити висновок щодо необхідності ліквідації чи пом'якшення існуючих конфліктів природокористування, зокрема шляхом визначення рекреаційної ємності парку з метою попередження деструкції природних компонентів особливо цінних його ділянок; проведення функціонального зонування території РЛП з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей; документального закріплення меж земельних ділянок з їхнім чітким підпорядкуванням; встановлення дієвих стягнень за порушення спеціального режиму використання території та надмірне рекреаційне навантаження.

Нинішній жахливий геоecологічний стан урочища "Лиса гора" ставить адміністрацію музею-пам'ятки "Київська фортеця" перед необхідністю огороження території та організації контрольованого входу і вибіркового доступу до РЛП. Окрім того, пропонується низка заходів щодо розв'язання окремих наявних проблем. Зокрема, слід провести ґрунтовні дослідження щодо зонування території з метою виділенням заповідного ядра, яке має стати недоступним для масового відвідування. Територія ядра має забезпечувати підтримання збережених у природньому стані унікальних фітоценозів і слугувати зоною наукових досліджень. У окрему зону слід виділити екскурсійне маршрутне обслуговування, що дасть змогу знайомити рекреантів з історико-культурними пам'ятками та різноманітним рослинним і тваринним світом урочища у контексті їхньої охорони. За умов належної організації, служба охорони РЛП "Лиса гора" здатна унеможливити порушення – весняний пал травостою, зривання рідкісних рослин, засмічення території, розпалювання багать у межах заповідної зони, збір

Умовні позначення:

- 1 – ущільнення і знищення рослинного покриву автотранспортом;
- 2 – прокладання траси екстремального байкінгу;
- 3 – захоплення ділянок парку під городи;
- 4 – загроза незаконної забудови;
- 5 – звалища побутового і будівельного сміття;
- 6 – вирубка дерев під лижний спуск;
- 7 – випалювання травостою;
- 8 – випас домашньої худоби;
- 9 – зсувні процеси внаслідок розробки кар'єру;
- 10 – забруднення р. Либідь;
- 11 – місця розкладання багать;
- Т – теплове й хімічне забруднення від ТЕЦ-5;
- Ш – шумове забруднення від Видубицького транспортного вузла.

сушняку та вирубка дерев на паливо, руйнування валів під час військових ігор, проведення гучних свят у місячник весняної тиші тощо.

З метою збереження та відновлення рослинного покриву доцільно здійснити заходи з розселення рідкісних видів флори, реінтродукції втрачених видів, а також відновлення рослинного покриву на тих ділянках, де він повністю знищений. На всіх кордонах, стежках та під'їзних шляхах урочища необхідно встановити інформаційні аншлаги, впорядкувати місця для стаціонарного відпочинку, провести реконструкцію окремих елементів Лисогірського форту. А для схилів Лисої гори розробити систему протизсувних заходів, які б не шкодили степовій рослинності.

Список використаних джерел

1. Гальченко Н., Корцова О. Кадастр рослинного світу регіонального ландшафтного парку "Кременчуцькі плавні" // Вісник Кременчуцького державного політехнічного університету. – 2006. – №2. – Ч. 2.
2. Завадович О., Чернявський М., Жирнов А. Збереження заповідних ландшафтів урбанізованих територій // Проблеми ландшафтно-архітектури, урбоекології та озеленення населених місць: Матер. І міжнар. сем., Львів, 1998 р. – Львів, 1998.
3. Завадович О., Блистів Т. Проблеми функціонування міських парків як об'єктів масового відпочинку населення // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення: Матер. ІІ регіон. наук.-практ. конф., Львів, 11-12 трав. 2000. – Львів, 2000.
4. Завадович О. Аспекти і проблеми функціонування природоохоронних установ місцевого значення (на прикладі регіонального ландшафтного парку "Знесіння" у Львові) // Проблеми і перспективи розвитку природоохоронних об'єктів на Розточчі: Матер. міжнар. наук.-практ. конф., Шкло, 6-7 лип. 2000 р. – Львів, 2000.
5. Заповідник під потяг // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://video.bigmir.net/show/219636>.
6. Койнова І., Завадович О. Особливості функціонування та можливості збалансованого розвитку регіонального ландшафтного парку "Знесіння" // Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія географічна. – 2005. – №32.
7. Койнова І. Об'єкти природно-заповідного фонду як складова частина природної спадщини міста Львова // Наукові записки Вінницького держ. пед. університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2010. – №21. – 2010.
8. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі // Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_032.
9. Лиса гора – урочище в плінні часу // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/LysaGora.html>.

10. На Лисій горі в Києві спалили статую Перуна // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ukranews.com/news/205400.Na-Lisoy-gore-v-Kieve-sozhgli-statuyu-Peruna.uk>.

11. Про створення, резервування та збереження територій і об'єктів природно-заповідного фонду в м. Києві // Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_9e/pg_ilwnwf.htm.

12. Проць Б.Г., Іваненко І.Б., Ямелинець Т.С., Станчу Е. Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо управління ними. – Львів, 2010.

13. Савицька О., Цыганок Є. Регіональний ландшафтний парк "Лиса гора" очима киян // Географія та туризм. – 2015. – №34.

14. Худоба В. Шляхи активізації природоохоронної та рекреаційної діяльності регіональних ландшафтних парків Волино-Поділля // Природно-заповідний фонд України – минуле, сьогодення, майбутнє: Матер. міжнар. наук.-практ. конф., Гримайлів, 26-28 трав. 2010 р. – Тернопіль, 2010.

15. Худоба В. Теоретичне обґрунтування доцільності оптимізації мережі регіональних ландшафтних парків України // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Географія. – 2011. – № 2.

Надійшла до редколегії 17.10.16

Е. Гавриленко, канд. геогр. наук, доц.,

Е. Цыганок, студент-магістр

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОНФЛИКТЫ ПРИРОДООХРАННЫХ ТЕРРИТОРИЙ БОЛЬШИХ ГОРОДОВ: ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

Исследованы основные геоэкологические проблемы функционирования природоохранных территорий в пределах больших городов и причины их возникновения на примере регионального ландшафтного парка (РЛП) "Лысяя гора" в Киеве. Проанализированы факторы ухудшения экологического состояния и деградации ландшафтных комплексов на территории парка. Разработана картосхема основных конфликтов природопользования в пределах РЛП "Лысяя гора". Предложен комплекс предупредительных и восстановительных мероприятий относительно минимизации существующих конфликтов и оптимизации функционирования учреждений ПЗФ в урбанизированной среде.

Ключевые слова: региональный ландшафтный парк, краснокнижные виды, природоохранная территория, деградация фитоценозов, заповедное ядро.

O. Gavrylenko, PhD of Geography, docent,

E. Tsyhanok, Master student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CONFLICTS OF LARGE CITIES PROTECTED AREAS: CAUSES AND CONSEQUENCES

The main geoeological problems of protected areas within large cities and the reasons for their occurrence were researched on the example of the regional landscape park (RLP) "Lysa Gora" in Kiev. The absence of proper information about the importance and value of protected area in combination with the lack of funds for protection service raise a number of problems associated with non-compliance with environmental treatment area. In particular, visiting a park on private vehicle leads to destruction of rare plant species, animals deterrence, trampling natural vegetation. As a result of mass recreation of Kyiv residents during the holidays, solid waste pollution has a devastating effect on natural ecosystems. Burning fires leads to the death of Red Book and rare plant species, destruction of mountain steppe areas and all seed fund. In the tract area and around it formed the powerful centers of reproduction of invasive plants. Progressive erosion, landslides activate, degrade valuable meadow and deciduous plant communities. Illegal deforestation is happening in some Kyiv areas; the snow collected from city streets is stored in the protective zone of the river Lybid. Together with the snow a huge amount of debris, dirt and salt get into water and change the geochemical regime of surrounding area. Analysis of the above-mentioned and other negative influences and their implications for protected area allows to make a conclusion about the need for elimination or mitigation of the existing natural-using conflicts, particularly by establishing of park recreational capacity to prevent the destruction of especially valuable parcels natural components; functional zoning RLP area considering environmental, recreational, scientific, health, recreational, historical, cultural and other values; documentary consolidation of land plots with their strict subordination; establish effective penalties for areas special regime violations and excessive recreation load. In the future, the successful solution of the existing problems should conduct thorough research on functional zoning for the purpose of reserved kernel allocation, to implement measures for the resettlement of rare flora species and reintroduction of lost species, restoration of vegetation and more. Mapped scheme of main nature using conflicts within RLP is developed. A set of preventive and remedial measures to minimize existing conflicts and optimization of nature protection institutions in urban environment is proposed.

Keywords: Regional Landscape Park, the Red Book species, protected area, degradation of plant communities, warren core.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2016.65.5>

УДК 911.3/908(477-25)

Ю. Олішевська, канд. геогр. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІ У МІСТІ КИЄВІ

Розглянуто особливості організації туристсько-краєзнавчої діяльності учнівської та студентської молоді. Виділено характерні риси окремих форм туристсько-краєзнавчої діяльності: гурток, секція, клуб, товариство, екскурсія, експедиція, похід, зліт. Досліджено основні напрями роботи з учнівською та студентською молоддю шкільними та позашкільними закладами, а також громадськими організаціями міста Києва. Проаналізовано діяльність Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, а також Київського центру дитячо-юнацького туризму, краєзнавства та військово-патріотичного виховання. Визначено роль та значення туристсько-краєзнавчої діяльності для підростаючого покоління.

Ключові слова: туристсько-краєзнавча діяльність, краєзнавча експедиція, екскурсія, масові туристсько-краєзнавчі заходи.

Вступ. Постановка проблеми. Туристсько-краєзнавчі подорожі збагачують світогляд людини, дозволяють краще пізнати себе, свій рідний край, свою країну.

Для учнівської та студентської молоді туристсько-краєзнавча діяльність має визначальний вплив на формування свідомості, поваги до традицій та звичаїв, відродження культурного надбання свого народу, усвідомлення ролі суспільства у збереженні довкілля.

Мета статті полягає у визначенні особливостей організації туристсько-краєзнавчої роботи закладами шкі-

льної та позашкільної освіти, що проводять її з учнівською та студентською молоддю м. Києва.

Об'єкт дослідження – заклади шкільної та позашкільної освіти, що займаються організацією та проведенням різних видів та форм туристсько-краєзнавчої роботи з молоддю.

Предмет дослідження – визначити особливості організації туристсько-краєзнавчої діяльності шкільної та студентської молоді у місті Києві.